

Peter Duetoft i RÆSON:

Hvorfor Kosovo skal lykkes

5. august 2004 | "Hvis Europa vender Kosovo ryggen, så kommer vi i den situation, hvor radikale religiøse kræfter kan fiske i rørt vand. Hvis vi i Vesten falder for den bl.a. serbisk-inspirerede kampagne om den muslimske fare, så spiller vi i virkeligheden de radikale kræfters spil." Har verden – og Europa – glemt Kosovo? I en stor analyse for RÆSON beskriver Peter Duetoft situationen i provinsen, der i marts blev hærget af voldsomme sammenstød. Hvis pessimisterne får ret - og uroen bryder ud igen til efteråret – vil det blive begyndelsen til en ny voldsspiral, der igen vil overraske det internationale samfund og understrege vores handlingslammelse. Duetoft efterlyser en klar tidsfrist for afklaringen af provinsens fremtid: "Hvordan skal et land forsøge at få visioner for fremtiden, når det ikke engang ved, om det eksisterer?"

Af Peter Duetoft

1. Minareterne og diskotekerne
2. Islam og det post-kommunistiske tomrum
3. FN-protectoratet drømmer om Europa
4. Ingen jobs, ingen ro
5. Forventninger til bristepunktet
6. Sæt en tidsfrist – og investér og koordinér
7. Hvad vi skal lære

1. Minareterne og diskotekerne

Prishtina, Kosovo, juli 2004. 41 graders varme. Den bagende sol gør alting lidt langsommere. Som vesterlænding går man rundt med øjne så "store som tekopper". Ikke fordi det myldrende gadeliv – i hvert fald på overfladen – ser afslappet og venligt ud. Ikke fordi mængden af biler, med mærker fra internationale organisationer – OSCE, UN, EU og alle de andre – er uendelig stor og overraskende. Nej, mest overvældende er måske mængden af smukke damer med bare maver, korte skørter eller uendelige snævre jeans. De vugger gennem byen, smilende, snakkende og selvbevidste.

Jeg starter ikke med disse bemærkninger for at være mandschauvinist. Men det er overvældende. Det myldrende gadeliv kan man forstå. Sådan er der jo både nat og dag i Middelhavsområdet. De internationale organisationers massive tilstedeværelse er heller ingen overraskelse. Det ved man. Men kvinderne! Serbien og dele af Vesten – også i Danmark – har forsøgt at fremstille Kosovo som den fundamentalistiske muslimske verdens forpost mod kristendommen. At serbernes forbitrede forsøg på at beholde Kosovo var i alle kristnes interesse. Men der er ikke meget fundamentalistisk islam over livet i Prishtina denne juli dag. Selvom man naturligvis ikke kan gøre den internationalt prægede hovedstad til eksempel på hele Kosovo – og der i landdistrikterne er en stærkere muslimsk tro end her – er det alligevel slående, hvor a-religiøst

samfundet er. Jo, der er minareter rundt i byen. Men når der kaldes til bøn aften eller nat, kan man dårlig høre lyden. Den bliver totalt overdøvet af rock-musikken fra de nærliggende diskoteker. Man skal kigge uendelig længe for her i byen at finde tørklædeklædte kvinder. Og i ethvert supermarked eller kiosk kan man købe Raki eller andre stærke sager.

Dette fravær af religion i det offentlige liv er i første omgang overraskende. Man skulle tro, det var anderledes. Konflikterne i 80'erne og 90'erne er jo ofte blevet fremstillet som religiøst betingede. De kristne ortodokse serbere overfor de muslimske albanere. Og man skulle tro, at denne fremstilling havde gjort befolkningsgrupperne mere rabiate i deres tro. Det er nok sket på serbisk side, hvor den ortodokse kirke ofte er blevet brugt som begrundelse for kravet om et serbisk kontrolleret Kosovo. Men den rabiate holdning er åbenbart ikke slået igennem på den muslimske side. Dette på trods af, at Saudi Arabien efter krigen i 1999 forsøgte at investere kraftigt i Moskeer og anden religiøs virksomhed. Men den strengere form for islam slog simpelthen ikke igennem.

2. Islam og det post-kommunistiske tomrum

Den Kosovo-albanske forfatter og debattør, Shkëlzen Maliqi, forudså det faktisk allerede midt i 90'erne. Han konstaterede, at kommunismens fald i begyndelsen af 90'erne skabte et tomrum. I Serbien blev dette fyldt ud af en nationalistisk-socialistisk linie under ledelse af Milosevic. I Kosovo var den albanske politiske bevægelse imidlertid skiftet til en langt mere anti-kommunistisk retning. Forbud mod albanske radio og Tv-stationer i Kosovo førte ikke til, at man så lyttede til de serbisk kontrollerede medier. Nej, man vendte sig mod vest. Det mest sete Tv-program blev MTV. Faktisk kan man – efter hans mening - argumentere for, at udviklingen i Kosovo nærmere er en trussel mod islam end mod kristendommen.

Efter at de radikale nationalistiske bevægelser i Kosovo kom ind i et ideologisk vakuum da deres marxistiske og socialistiske fundament smuldrede, var det altså ikke Islam, der blev ryggraden i den nye albanske identitet. Der er ifølge Maliqi flere grunde til det. Kosovo var delt religiøst. Nok var op mod 70 % muslimer (i 90'erne), men de var delte mellem *sunni* og andre muslimske retninger. Og de 30 % kristne var delte mellem flere kristne retninger. Der var således ikke nogen religiøs ensartethed, når man går under overfladen. Islam kan ikke præsentere sig som national identitet. Men hovedtruslen mod Islam er albanernes ønske om at blive en del af Vest efter det socialistiske Utopias død. En stor del af albanerne i Kosovo mener, det er nødvendigt at nedtone dele af deres muslimske arv som et første skridt for at blive inkorporeret i den vestlige civilisation og skabe en homogen baggrund. Gang på gang gennem 90'erne diskuterede muslimske kredse i Kosovo åbenlyst ideen om at konvertere kollektivt til den katolske kirke for at lette adgangen til Europa. Selvom det ikke blev til noget, er dette blot ét af eksemplerne på, hvor meget befolkningen her længes efter en fælles europæisk identitet.

3. FN-protectoratet drømmer om Europa

Dermed er vi så fremme ved dagen i dag. Denne higen efter at blive en del af det, man her betragter som ”det rigtige Europa” kan hurtigt vendes til skuffelse og dermed også en radikalisering. Hvis Europa vender Kosovo ryggen, hvis de lukkede døre – som er blevet flere gennem de sidste år – bliver endnu flere – så kommer vi i den situation, hvor radikale religiøse kræfter kan fiske i rørt vand. Hvis vi i Vesten falder for den bl.a. serbisk inspirerede kampagne om den muslimske fare, så spiller vi i virkeligheden de radikale kræfters spil. Der er altså mange ting på spil i disse år. I virkeligheden ligner det debatten omkring Tyrkiet og accepten af dette land som del af den europæiske familie bl.a. i EU.

Irak dominerer naturligvis dagsordenen i disse måneder. Det er blevet sagt, at den manglende sikkerhed og den langsomme opbygning af et alternativ til Saddams diktatoriske styre kan ende i et alvorligt nederlag for det internationale samfund og specielt USA og UK. At man får bevist, at man ikke kan skabe fremgang for mennesker efter en krig. Efter min opfattelse er Irak – eller for den sags skyld Afghanistan – slet ikke det største problem i denne sammenhæng. Det er helt naturligt, at ting tager tid i et Irak, hvor sikkerhedssituationen er skrøbelig, hvor sabotage og mord på mennesker, der søger at bygge nyt op er dagligdag. Hvordan kan man forvente store ændringer og fremskridt i den sammenhæng? Men Kosovo. Det er her, Verdenssamfundets egentlige vilje, mulighed og troværdighed står på spil.

Og sandheden er, at det ikke går for godt. Dette på trods af, at der, i modsætning til f.eks. Irak, fra begyndelsen var en positiv folkelig opbakning til de internationale organisationer og et ønske om at arbejde med. Det internationale samfund har sat sig massivt på Kosovo siden 1999. I realiteten er Kosovo et FN-protectorat. På trods af opbygningen af lokale institutioner, regering, parlament osv. er den egentlige beslutningstager her på stedet UNMIK – FNs organisation. De har vetoret og kan bestemme langt ned i samfundet. Blot for at tage et eksempel: Kosovos Regering kan foreslå at en del af budgettet skal bruges til at forbedre pensionisternes forhold. (En pensionist i Kosovo skal leve for 40 Euro pr måned). Forslaget blev støttet af parlamentet. Men da det nåede frem til UNMIK, sagde organisationen nej. Man ville ikke acceptere, pengene blev brugt på den måde. Det skaber naturligvis skuffelse og frustration. Og det er fordi UNMIK sidder så hårdt på samfundet, at Verdenssamfundet vil blive hårdt ramt, hvis tingene ikke lykkes. Vi har denne gang ingen andre at give skylden.

4. Ingen jobs, ingen ro

I marts 2004 skete der voldsomme sammenstød rundt i Kosovo, hvor adskillige mennesker blev myrdet. Sammenstødene blev iklædt etniske begrundelser. Bl.a. fordi nogle af dem startede, da man påstod en serber havde tvunget to muslimske børn ud i en flod, hvor de druknede. Dette førte – godt hjulpet af medierne og uansvarlige politikere – til dramatiske sammenstød. Men mennesker, man taler med i Kosovo, benægter at de etniske modsætninger var den egentlige grund. På overfladen kom det til at se sådan ud. Men den reelle baggrund for sammenstødene var frustration, skuffelse og opgivenesshed. En del af de internationale institutioner blev angrebet ved samme lejlighed. Og hvad der måske viste sig at være det værste: De internationale institutioner viste, de slet ikke kunne håndtere en sådan situation. De forholdt sig passive – eller trak sig helt væk, når der opstod problemer. Problemer bl.a. overfor den serbiske minoritet, der ikke mente at blive sikret af det internationale samfund, som nu har et troværdighedsproblem.

På den anden side er der fra albansk side vrede mod de internationale organisationer, fordi de i flere tilfælde slog til og stoppede de albanske uromagere. Ingen siger det er let at være udsendt til Kosovo. Og man kan da godt være skuffet over, at dele af den albanske befolkning – som var glade, da FN og NATO forsvarede dem mod de etniske udrensninger fra serbisk side – nu er utilfreds, når man på samme måde forsvarede den serbiske minoritet mod angreb. Et sådant fravær af logik har man desværre set før i historien.

Men atter er det vigtigt at understrege, at grunden til uroen og volden ikke skal findes i etniske modsætninger – men snarere i sociale og økonomiske skuffelser. I dag er 50 % af befolkningen arbejdsløse. Man taler om 60 % blandt unge under 25 år. 15 % er i bundløs nød – det vil sige lever for under en halv euro pr. dag. Som man siger: UNMIK er god til, sammen med NATO, at skabe fred og sikre den. Men den internationale tilstedeværelse har ikke skabt fremgang – snarere tværtimod. Den har skabt større ulighed i befolkningen. Veluddannede mennesker forlader deres jobs, for at arbejde for de internationale organisationer som chauffører og andet praktisk personel. Lønningerne her er mange gange større end den løn, man kan få som

læge eller sagfører (en akademiker tjener vel 150-200 EUR om måneden f.eks. som ekspert i parlamentet, mens man måske får 3 til 4 gange så meget i løn i en underordnet stilling i en international organisation).

Samtidig er der skabt et holdningsmæssigt skel mellem mennesker i de store byer, navnlig Prishtina og befolkningen på landet. I hovedstaden er man internationalt orienterede, mens man på landet stadig er mere konservative. De smarte damer og velklædte mænd, jeg omtalte i starten af denne artikel, udgør måske 10-15.000 ud af hovedstadens 400.000 indbyggere. Det er dem, man ser hele tiden, mens de fattige, nedslidte og arbejdsløse ikke vandrer op og ned ad gaderne eller drikker kaffe på cafeerne. Man skal passe på, man ikke lader sig forblænde af den rare kulisser, der navnlig er i hovedstaden. Der er dybe sociale modsætninger og problemer i samfundet. Problemer, som det internationale samfund hverken har vist vilje eller evne til at formindske.

Hvis man taler med ledende NGO folk er det frustrerende at høre, hvor pessimistisk de faktisk vurderer fremtiden. Nok fortalte én af dem mig, at han var "konstruktiv pessimist", men det ændrede intet ved, at hans analyse var skræmmende. Han fastslog helt firkantet, at man til efteråret ville få voldelige sammenstød igen ligesom i marts – og at det internationale samfund igen ville blive overrasket og afsløre dets handlingslammelse. Han slog fast, at den desperation, kedsomhed og skuffelse, der er hos de mange – navnlig unge, der er arbejdsløse gør, at de er lette ofre i sådanne sammenstød. "Så sker der da noget i deres liv!", som han sagde.

5. Forventninger til bristepunktet

Der er mange ting, der er gået galt. Hos befolkningen var der for store forventninger til ændringerne efter krigen i 1999. Man troede, man ville få et mere åbent, demokratisk og rigere samfund – og at det ville gå hurtigt. Men sådan gik det ikke. Der er flere grunde til det. Dels faldt den "frihedsbevægelse" hvis mål havde været at sikre Kosovo, fra hinanden. I dag findes der reelt intet "civilsamfund", der kan samle, koordinere og styrke befolkningens interesser. Man har forladt de gamle organisationer og nye er ikke kommet til – andet end en række internationalt inspirerede, der arbejder med praktiske navnlig sociale spørgsmål. Politikerne har stort set intet at skulle have sagt. Parlamentet forsøger at optræde som parlament, men dels er de uden reel indflydelse, dels har befolkningen det indtryk, at mange af politikerne meler deres egen kage. Der skal være valg i oktober – og man forventer en meget lav stemmeprocent og ikke mange ændringer i den politiske sammensætning. Da man trods alt har mere indflydelse som minister end som medlem af oppositionen vil alle gerne være det – og derfor er alle partierne i regering. Således findes der ingen opposition i praksis, hvilket jo ikke øger politikernes anseelse i befolkningen.

Regeringens ministre har nogen indflydelse, men der er lagt endog meget snævre rammer for deres bevægelsesfrihed fra UNMIKs side. Dette kan man jo undre sig over. Man betaler fra OSCE, EU, USAID og mange andre donorer ganske mange penge for at styrke det politiske system, træne politikerne osv. Alligevel giver man dem så ingen indflydelse. Forklaringen ligger måske i, at man fra de internationale beslutningstageres side – navnlig FN – stadig anser Kosovo som en del af Jugoslavien sammen med Serbien og Montenegro og derfor mener der er snævre rammer for, hvor meget beslutningsret man kan videregive "på fremmed jord".

Men igen skaber det frustration og manglende effektivitet. Den økonomiske side er en katastrofe. Heldigvis sender pårørende i Vesteuropa stadig mange penge hjem til familien i Kosovo. Skete dette ikke, ville mange flere være bundløst fattige. Men de lukkede døre i Europa har ikke gjort det lettere. Og privatiseringen er blevet stoppet. Efter krigen i 1999 ønskede mange lokale forretningsfolk og investorer udefra at føre virksomheder videre. Bl.a. startede man med at privatisere de kollektive virksomheder. Men straks lød der protester fra Serbien og krav om store erstatninger. Og dermed turde ingen investere, for man vidste ikke,

hvor disse sager ville ende. Det økonomiske liv gik i stå – privatiseringen stoppede – og det internationale samfund viste igen sin manglende evne til at forbedre forholdene.

6. Sæt en tidsfrist – og investér og koordinér

Hvad kan man så gøre, for at forbedre forholdene og samtidig sikre, at det internationale samfunds troværdighed bare er lidt i behold? Først og fremmest kan man give en tidsfrist for, hvornår man vil afgøre Kosovos fremtidige status. I øjeblikket fastslår man, at man vil vurdere situationen i 2005 og så drøfte, hvad der skal ske. Det er alt for løst. Man må sætte en tidsfrist. Hvordan skal et land forsøge at få visioner for fremtiden eller forsøge at løse dets problemer, når det ikke engang ved, om det eksisterer? Måske er sandheden, at FN og andre ikke tør. Sandheden er måske, at man faktisk allerede har besluttet at stå fast på, at Kosovo er en del af Jugoslavien. At man simpelthen er så bange for præcedensvirkningen andre steder i verden, hvis man giver Kosovo frihed, at man hellere lader være - trods de store problemer, det indebærer.

Man har efter 1999 skabt voldsomme forventninger om et frit Kosovo. Man gør det jo faktisk hver dag, når man i hvert fald teoretisk styrker Kosovos institutioner og infrastruktur. Hvordan man så vil slippe godt fra til sidst at sige: "Nej, I er stadig sammen med Serbien", det er en gåde. Det vil kræve endog meget store "gulerødder" for at lokke dem dertil. Men måske vil den økonomiske og jobmæssige situation på det tidspunkt være så slem, at løfter om endog meget store investeringer, jobskabende foranstaltninger osv. kan være den pris, man kan slippe af med. At man så at sige giver Kosovo valget mellem "Uafhængighed eller jobs!". Men let er det ikke. Imidlertid er det værste, man kan gøre, at fortsætte i denne usikkerhed, som man fastholder befolkningen og systemet i.

Det andet, man kan gøre, er at sætte gang i økonomien. Det er flot med alle mulige internationale projekter, der skal styrke de politiske institutioner, politiet osv. osv. Men det, der er brug for, er at vise befolkningen, at der er et håb og at der et eller andet sted er et lys i mørket. Derfor må man begive sig ind i spillet mellem Serbien og Kosovo om ejerskabet til produktionsmidler og jord, så man kan få afklaret tingene. Det er forudsætningen for investeringer udefra. Dernæst må man hjælpe investorerne på vej, dels ved statsgarantier for investeringer dels ved at Vesteuropa og USA også på offentlig plan investerer i landet. Det kan godt være, nogle synes jeg lyder helt socialistisk i disse liberalistiske tider, der er præget af troen på det frie marked.

Men det kan jo ikke hjælpe noget, at vi alle kan se, det er økonomien – ikke mindst den enkeltes købekraft – der mangler og vi så tror de problemer kan løses ved at give parlamentet en ny printer. Man er nødt til, hvis man mener noget med stabilitet på Balkan, at bruge utraditionelle midler – også selvom de måske lige nu støder imod populære politiske ideologier. Måske skal man endda gå så langt, for at skabe integration i samfundet mellem de gamle fjender, serbere og albanere, at man indfører en lønstruktur, hvor virksomheder der hjælper med integrationen får mulighed for at give højere lønninger end andre. Men det kræver naturligvis, at der overhovedet er nogle virksomheder.

For det tredje må de internationale donorer koordinere deres indsats bedre. Man vælter rundt mellem hinanden. OSCE forsøger at koordinere noget, men det er indtil nu kun blevet til orientering om hinandens projekter. Vi ved alle, at donorer "render fra sted til sted". I øjeblikket er Kosovo målet, men om få år er det et andet sted. Derfor må pengene benyttes så effektivt som muligt, mens de er der og derfor må der ske en så stor koordination som muligt. Det er der ikke altid vilje til. Hvis den danske regering ville hjælpe i Kosovo, så burde den tilbyde at oprette en sådan koordinationsenhed, f.eks. i parlamentet. Donorerne kan ikke gøre det, for der mistror man let hinandens hensigter. Men en stat kunne. Jeg tvivler imidlertid på, at den danske regering vil. For den har jo vist, at den ønsker at trække sig ud af genopbygningen af Kosovo, hvilket er underligt, al den stund vi stadig er medlem af KFOR. Vi vil altså gerne være med til at sikre freden fysisk,

men vi vil ikke så gerne være med til at genopbygge samfundet og skabe stabilitet på lang sigt. Ikke helt logisk.

7. Hvad vi skal lære

Endelig må vi også lære mere generelt af situationen på Balkan. Som tidligere nævnt, bygger de aktuelle modsætninger i høj grad på sociale problemer og frustrationer. Men det ændrer jo intet ved, at der var etnisk udrensning gennem mange år, at albanerne i Kosovo blev frataget deres rettigheder, at de blev forfulgt, at der skete forbrydelser osv. Desværre er der lang vej igen, før man heler disse sår. Et spørgsmål er det rent psykologiske. Der er mange ofre på den muslimske side, men der skete altså også uhyrligheder mod den serbiske befolkning. Det taler man ikke så højt om – hverken i Kosovo eller internationalt. Men det er nødvendigt at mindes *alle* ofrene og straffe *alle* forbryderne - ligegyldigt på hvilken side de er. Måske er der brug for en "sandhedskommission" eller et "forsoningsråd", der faktisk kunne skabe respekt og tillid mellem befolkningsgrupperne. Sker dette ikke, vil man aldrig kunne få et samlet Kosovo, hverken som en selvstændig del af Jugoslavien eller som uafhængig nation.

Men selvom man laver en sådan forsoningsproces er det ikke sikkert, den kan lade sig gøre. Alle befolkningsgrupper – også Roma-folket, som man ikke hører meget om i denne sammenhæng, selvom de faktisk bliver forfulgt af alle – har tvivlen i sig. Alle, jeg har talt med, har afvist, at en deling af Kosovo længere er på dagsordenen. Men det er jo kun en teoretisk påstand. I praksis er landet delt i en serbisk og en albansk del. Nøjagtig ligesom Bosnien, hvor man også holder fast i illusionen om, at det er en nation, selvom den de facto er etnisk delt. Disse to eksempler viser, at etnisk udrensning virker og at verdenssamfundet nok kan stoppe den, men ikke hele sårene efter den.

Derfor gælder det om at forebygge, at man når dertil. For år tilbage var jeg med til at skabe grundlag for "Centeret for Holocaust og Folkemordsstudier" i København. Meningen var, at man med udgangspunkt i Holocaust og andre folkemord skulle forsøge at finde indikatorer, der satte verdenssamfundet i stand til at reagere så tidligt, at man forhindrede folkemord i at opstå. Desværre har regeringen stort set ødelagt centret. Det, der kunne være Danmarks store bidrag til at forebygge uhyrligheder som de på Balkan, er næsten væk. Kosovo kan lære os, at den indsats faktisk stadig er nødvendig. Så det var måske en ide, at Regeringen igen styrkede centret.

Frustrationerne, håbløsheden og modsætningerne gør ikke arbejdet i Kosovo let. Men det skal gøres. Og det skal gøres på en måde, så verdenssamfundet viser, der er vilje og evne til at løse problemer. Vi står i et vadeded. Kosovo kan ende som en katastrofe og vise, at der ikke er vilje til en indsats. Eller Kosovo kan vise, at viljen er der. Men der skal til at ske noget. Ellers vil vi se nye mord og voldelige sammenstød om blot få måneder – begyndelsen på en fortsat voldsspiral. Det vil da være trist, hvis vi til sidst må erkende, at det hele mislykkedes fordi vi ikke var villige til at gøre den nødvendige indsats.

Peter Duetoft (f.1950) Historiker. Medl. af Folketinget (CD) 1988-2001. Formand for Udenrigspolitisk Nævn 1993-94. Formand for Folketingets Finansudvalg 1994-2001. International Rådgiver ved demokratiprojekter i Kazakstan og Kirgisistan 2003-4. Tidl. medl. af Natos parlamentariske forsamling og Europa-Parlamentet. Hertil bl.a. medstifter af Europæisk Samling 1976 og af Europahøjskolen, Møn, 1976. Medlem af Europa-bevægelsens hovedbestyrelse 1978-81. Medlem af Radiorådet 1982-87 og af Danmarks Radios bestyrelse 1987-88. Medlem af bestyrelsen for Værn om Danmark fra 1988. Medlem af Komiteen for en Europæisk Union 1983-85. Delegeret ved FN's generalforsamling 1984, 1989 og 1997. Medlem af Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg fra 1982. Samt landsformand for CD 1978-87; CD's politiske ordfører 1993-97 og formand for folketingsgruppen fra 1993. Har skrevet »Historie i Centrum«, 1978, og »Skal kirken være politisk kampplads?«, 1981. Medforfatter af »Boykot af Sydafrika?«, 1986, »Den Europæiske Union«, 1993, og »Europas Fremtid«, 1994.